

Prof. dr hab. Helena Słotwińska
Kierownik Katedry Katechetyki Integralnej
Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr lic. Sylwii Mikołajczak, pt. „Uczestnictwo we Mszy świętej w opinii studentów
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie”, Olsztyn 2018.

Eucharystia jest „źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego” (KK 11). Stąd sprawowanie Eucharystii, wielkiej Tajemnicy wiary, stanowi centrum życia chrześcijan, zarówno całej społeczności ludu Bożego, jak i poszczególnych jej wspólnot, zwłaszcza parafii oraz istniejących w niej grup modlitewnych i apostołskich, a w końcu każdego chrześcijanina. „Kościół zatem bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie podczas tego misterium wiary nie byli obecni jak obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy tę tajemnicę dobrze zrozumieli, w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego i składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim, uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie z sobą, aby w końcu Bóg był wszystkim we wszystkich” (KL 48).

Zatroskanie Kościoła o poprawne uczestniczenie wiernych we Mszy św., czego efektem będzie uwielbienie Boga i uświęcenie zgromadzonych na Eucharystii, jest wystarczającym argumentem, aby problem ten był traktowany, jako jeden z najważniejszych w wychowaniu chrześcijańskim. Stąd należy przyjąć z uznaniem, podjęcie niniejszego zagadnienia i ukazanie go w pracy doktorskiej pt. „Uczestnictwo we Mszy świętej w opinii studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie”, przez Panią mgr lic. Sylwię Mikołajczak. Rozprawa została zrealizowana pod kierunkiem Ks. dr. hab. Piotra Duksy, prof. UWM, w Katedrze Nauk o Rodzinie.

1. Opis rozprawy doktorskiej

Rozprawa doktorska Pani mgr lic. Sylwii Mikołajczak na temat uczestnictwa we Mszy świętej w opinii studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, liczy 226 stron. I składa się z karty tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i aneksów. Karta tytułowa, spis treści i zakończenie są również w języku angielskim (zakończenie także w niemieckim).

We *Wstępie*, Pani Mikołajczak zauważa iż młodzi coraz rzadziej uczestniczą w Eucharystii, a ci wierni, którzy przychodzą na Mszę św., uczestniczą w niej biernie, więc liturgia przeżywająca odnowę, jako dzieło Soboru Watykańskiego II, domaga się ożywienia. To właśnie troska o liturgię stała u początków decyzji podjęcia odpowiednich badań naukowych w tym zakresie, ponieważ do tej pory nie powstała żadna publikacja na ten temat. Zostały więc wskazane przez Autorkę: trzy problemy badawcze, podany cel podjętych badań, wymienione źródła, metody badawcze, techniki i narzędzia oraz opis treści poszczególnych rozdziałów.

Problem podjęty w swojej pracy, Doktorantka rozwiązuje w czterech rozdziałach. Rozpoczyna, w *rozdziale pierwszym* przybliżeniem teologii liturgii Mszy świętej, w obrębie trzech paragrafów (istota Eucharystii; formy jej celebrowania; oraz jej części stałe). *Rozdział drugi* poświęca omówieniu metodologii badań własnych (podmiot i cel badań; problemy i hipotezy badawcze; narzędzia badawcze; środowisko i organizacja badań). Wynikami z analizy materiału dostarczonego z badań własnych wypełniony został *rozdział trzeci*. A w *rozdziale czwartym* znalazły się wnioski i postulaty pastoralne.

W *Zakończeniu*, Autorka przypomina, co ją skłoniło do podjęcia napisania swojej dysertacji, zapoznaje z zawartością materiału zawartego w pierwszym rozdziale, podaje wyniki (niektóre ujęte w procentach) osiągnięte z badań wśród studentów wspomnianego Uniwersytetu, wysuwa pewne sugestie i postulaty dotyczące zarówno duszpasterzy jak i wszystkich uczestników Eucharystii i proponuje podejmowanie dalszych badań o podobnej tematyce.

2. Wartość naukowa recenzowanej pracy doktorskiej Pani mgr lic. Sylwii Mikołajczak

2.1. Ocena aspektu formalnego rozprawy

Oceniając zaprezentowaną rozprawę doktorską od strony formalnej, należy na wstępie zauważyć, że temat zyskał by całkowitą jednoznaczność gdyby wyraz „w opinii” zastąpić

wyrazem „w wypowiedziach”, ponieważ praca prezentuje uczestnictwo studentów we Mszy św., a więc trudno wydawać wiarygodne opinie o samym sobie.

Na temat uczestnictwa młodzieży, zwłaszcza maturzystów, powstało wiele prac doktorskich. Najwięcej pod kierunkiem, znanego liturgisty, ks. prof. Jerzego Kopcia, w Katedrze Liturgiki KUL. Nie obejmowały one jednak środowiska studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, stąd problem podjęty przez Autorkę, co do przedmiotu niniejszej dysertacji, nie był do tej pory podjęty w badaniach naukowych. Jest zatem oryginalny.

Dla osiągnięcia wyznaczonego celu badań, pomocny okazał się sporządzony przez Autorkę kwestionariusz ankiety. Zamieszczenie w nim dwudziestu pytań pozwoliło, uzyskać wystarczający materiał dla rozwiązania podjętego zasadniczego problemu badawczego. Ubogaceniem jednak tego materiału byłyby odpowiedzi studentów dotyczące uczestniczenia we Mszy świętej w takich czynnościach, jak: składanie Bogu dziękczynienia, ofiarowanie Ciała i Krwi Chrystusa oraz ofiarowania Bogu samego siebie – o których mówi wspomniana Konstytucja o Liturgii „Sacrosanctum Concilium” (48) (z pięciu zasadniczych warunków uczestnictwa we Mszy św., Autorka uwzględniła dwa: kształtowanie przez słowo Boże i przyjmowanie Komunii świętej).

Wykorzystane metody badawcze, okazały się skuteczne. Wybór reprezentantów z całej populacji dokonany został losowo (spośród 18 wydziałów UWM, wylosowano 5, z czego pozyskano próbę liczącą 501 osób).

Należy dodać, że źródła dla przeprowadzonych badań naukowych zostały należycie dobrane oraz właściwie wykorzystane. Prawidłowo również podzielone zostały one w bibliografii: I. Źródła: Pismo święte Starego i Nowego Testamentu, 1. Dokumenty Kościoła, 2. Kwestionariusz ankiety; II. Literatura przedmiotu; III. Literatura pomocnicza. Oznaczenia cyfrowe wymagają poprawy: Literatura przedmiotu jest 1- powinna być - II; Literatura pomocnicza jest 2 - powinna być - III.

W strukturze omawianej pracy, której główny trzon stanowi cztery rozdziały, jest widoczna przejrzystość i daje się zauważyć logiczne myślenie Autorki. Treść poszczególnych paragrafów każdego z czterech rozdziałów, zasadniczo wyczerpuje problemy ujęte w tematach poszczególnych rozdziałów. Należało jednak bardziej skoncentrować się nad wymaganiami odnośnie uczestnictwa wiernych w poszczególnych częściach Mszy św., które wyraźnie podaje Konstytucja o liturgii (nr 48).

Konstrukcja *Wstępu* jest poprawna, znajdują się w nim bowiem wszystkie elementy, które być powinny w pracach stojący na tym poziomie naukowym. Doktorantka wykazała

oryginalność podjętego opracowania, sformułowała trzy problemy mieszczące się w zagadnieniu uczestnictwa we Mszy świętej, podała cel swojej pracy, wymieniła niektóre źródła oraz literaturę z określonego zakresu. Wymieniła metody badawcze, ale w różnej ilości: we wstępie podała, że zastosowano w pracy: metodę analizy, syntezy, studium literatury, sondażu diagnostycznego i metodę porównawczą (s. 13-14), natomiast w rozdziale drugim, przy omawianiu narzędzi badawczych podała: metodę studium literatury, metodę sondażu diagnostycznego i metodę analizy dokumentów (s. 92-93). Omówiła również strukturę pracy, treść poszczególnych rozdziałów, wskazała przydatność niniejszego studium, oraz jego inspirującą rolę w dalszych badaniach z tej dziedziny.

W *Zakończeniu* rozprawy doktorskiej, Autorka przypomina co ją skłoniło do podjęcia badań dotyczących częstotliwości i sposobu uczestnictwa we Mszy św. studentów UWM w Olsztynie, zapoznała z treścią pierwszego rozdziału, ukazała wyniki przeprowadzonych badań naukowych oraz wynikających z nich sugestie i postulaty. Ponadto wyraziła nadzieję, że niniejsza praca doktorska okaże się pożyteczna dla duszpasterzy.

Należy dodać, że Doktorantka w całej swojej dysertacji, wykazała się dobrą budową zdań oraz poprawnym wnioskowaniem. Ta sama poprawność obejmuje język recenzowanej rozprawy. Sporządzone wykresy i tabele oraz strona estetyczna na dobrym poziomie.

2.2. Ocena aspektu merytorycznego rozprawy

Problem podjęty przez Panią mgr lic. Sylwię Mikołajczak, w dysertacji pt. „Uczestnictwo we Mszy świętej w opinii studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie”, został zamknięty w trzech pytaniach dotyczących: 1) częstotliwości uczestnictwa studentów we Mszy świętej, 2) sposobu uczestnictwa, 3) oraz ich oczekiwań odnośnie Mszy świętej. Niniejsze pytania pozwoliły na wydobycie z nich 18 problemów szczegółowych. Szkoda, że zabrakło jednak wśród nich bardzo ważnych pytań z zakresu uczestnictwa wewnętrznego we Mszy św., które dokonuje się – oprócz 1) kształtowania przez słowo Boże i 2) posilania się Ciałem (i Krwią) Chrystusa - także przez: 3) składanie Bogu dziękczynienia na Mszy św. przez całe zgromadzenie liturgiczne, 4) ofiarowanie Ciała i Krwi Chrystusa, oraz 5) ofiarowanie samego siebie Bogu (według KL 48). Autorka koncentrując się w zasadzie tylko na uczestnictwie fizycznym – słusznie zaznaczyła w zakończeniu, że jej praca nie jest już ostatnim słowem na temat uczestnictwa we Mszy świętej.

Pani Mikołajczak chcąc prawidłowo rozwiązać niniejszy problem i zrealizować wyznaczony sobie cel, jako metodę badawczą obrała metodę sondażu diagnostycznego przy

zastosowaniu techniki ankiety; narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety. Przeprowadziła także badania pilotażowe, których wyniki również wykorzystała.

Przyjęty schemat realizacji wyznaczonego zadania dla tej dysertacji był prawidłowy: najpierw prezentacja teologii liturgii Mszy świętej (rozdział I), zapoznanie z metodologią badań (rozdział II), analiza uzyskanych wyników z badań (rozdział III), wnioski i postulaty pastoralne (rozdział IV).

Obszar obejmujący „Istotę Eucharystii” (pierwszy paragraf), w pierwszym rozdziale recenzowanej dysertacji, został przepełniony mniej ważnymi - dla uczestnictwa we Mszy świętej - kwestiami takimi jak: definicje Mszy św. i jej nazwy (stron 4), historia Mszy św. w świetle Biblii (stron 4), apologeci i Ojcowie Kościoła pierwszych wieków o Eucharystii (stron 5), sobór Trydencki i Watykański II o Eucharystii (stron 3), a dla teologii Eucharystii przeznaczono zaledwie trzy strony. Autorka omawiając „teologię Eucharystii” pisze wprawdzie o dziękczynieniu w czasie Mszy świętej (s. 36), o ofiarowaniu Ciała i Krwi Chrystusa oraz samego siebie (s. 35), ale ankietowani nie zostali zapytani o ich udział w tych czynnościach.

Dla niniejszej dysertacji 18 pytań wskazanych przez Autorkę nie stanowiło głównych problemów – jak podaje Ona na stronie 85 - lecz problemy szczegółowe, które wchodziły w obszar trzech problemów badawczych sformułowanych w formie pytań we Wstępie a dokładnie na stronie 12.

Analiza wyników z przeprowadzonych badań pozwoliła uzyskać obraz uczestnictwa we Mszy św. („w opinii”) studentów UWM w Olsztynie, na który złożyło się osiem elementów, dotyczących: 1) częstotliwości uczestnictwa we Mszy św., 2) motywacji, 3) częstotliwości przystępowania do Komunii św., 4) czasu i miejsca (w jakim kościele; miejsce wybierane w kościele) brania udziału we Mszy św., 5) znajomości teologii liturgii Mszy św. (miała tę teologię ukazać odpowiedź na pytanie o zastanawianie się nad sensem wypowiedzianych słów modlitwy), 6) treść, język homilii, 7) dobór i poziom śpiewu liturgicznego, 8) znaczenie elementów organizacyjnych (angażowanie się w funkcje liturgiczne: lektora, odczytywanie wezwań modlitwy powszechnej, niesienie darów, śpiew scholii, inne).

Analiza wyników z przeprowadzonych badań nie wiele pomogła, aby poznać znajomość teologii liturgii Mszy świętej u studentów UWM. (dla potwierdzenia znajomości teologii liturgii Mszy św. nie wystarczy odpowiedź na pytanie: „Czy podczas Mszy św. zastanawiasz się nad sensem wypowiedzianych słów modlitwy?” - piąte pytanie). Chcąc poznać

ten problem, należałoby podjąć oddzielne badania na wspomniany temat, również na poziomie pracy doktorskiej.

Uzyskany wizerunek studentów nakreślony przez ich uczestnictwo we Mszy św., a zwłaszcza brak ich zaangażowania w funkcjach liturgicznych, może niepokoić (8,8% nie uczestniczy w ogóle we Mszy św.; 30,5% uczestniczy przy okazji większych świąt; 47,3% opuszcza Mszę św. z powodu lenistwa; 81% nie angażuje się wcale w funkcje liturgiczne;), i to tym bardziej, że taka sytuacja bywa typowa. Studenci zaangażowani w funkcje liturgiczne rekrutują się zwykle z małej grupy objętej duszpasterstwem akademickim.

W ostatnim rozdziale (wnioski i postulaty pastoralne), Pani mgr lic. Sylwia Mikołajczak dokonała najpierw *weryfikacji hipotez badawczych* (4.1.). Na 16 hipotez, tylko jedna hipoteza okazała się fałszywą (hipoteza 9), jedna tylko w połowie fałszywą (hipoteza 3), a 14 pozostałych są prawdziwe. *Propozycja ożywienia liturgii* (4.2.) przez organizowanie Mszy św. dla rozmaitych grup wiekowych jest słuszna, ale możliwa do zrealizowania tylko w parafiach większych, w których pracuje wielu duchownych. Natomiast przygotowanie liturgii przez kapłana (nie tylko homilii, ale również czytań, odpowiednich pieśni, lekcjonarza, mszału, szat liturgicznych, wystrój kościoła itp.), wraz z pełniącymi różne funkcje liturgiczne, jest konieczne i możliwe do zrealizowania w każdej parafii, nawet w tych parafiach, gdzie jest tylko jeden kapłan. Podając *propozycje zaangażowania uczestników liturgii*, Doktoranta rozpoczęła od podkreślenia, „iż celem Eucharystii nie jest aktywizowanie wiernych i dostarczanie im rozrywki, a oddanie Najwyższemu Bogu czci, a także dziękczynienie za otrzymane dobra” (s. 172). Ponadto zauważyła, że korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania w czasie Mszy św. - co jest powszechnym zjawiskiem - jest przeszkodą dla aktywnego w niej uczestniczenia. Natomiast stwierdzenie, że dla trwania we wspólnocie parafialnej „niekoniecznie musi być” uczestnictwo we Mszy św. w kościele parafialnym, nie jest prawdziwe. Uczestnictwo we Mszy św. w swojej parafii stanowi minimum trwania we wspólnocie parafialnej i jest przejawem zainteresowania życiem parafii, jej kondycją duchową i materialną, o czym orientują uczestników między innymi ogłoszenia parafialne.

Biorąc pod uwagę całość recenzowanej dysertacji, należy stwierdzić, że praca ta jest dziełem naukowym i posiada odpowiednią wartość merytoryczną. Należy pozycję tę zaliczyć do opracowań interesujących dla wszystkich, którzy chcieliby zrewidować swoje uczestnictwo w Eucharystii, a zwłaszcza dla duszpasterzy i katechetów. Powinna ona być także przedmiotem zainteresowania dla pracowników Referatów Duszpasterskich w Kuriach Diecezjalnych, gdzie są podejmowane decyzje dotyczące ożywienia uczestnictwa wiernych we Mszy świętej.

Ważnym osiągnięciem merytorycznym niniejszej dysertacji, wnoszącym pewien wkład do badań naukowych dotyczących uczestnictwa wiernych, a zwłaszcza młodzieży (studentów) we Mszy św., jest metodologicznie poprawne przedstawienie uczestnictwa we Mszy świętej (w opinii) studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Doktorantka nie tylko zaprezentowała odpowiedni materiał naukowy z tego obszaru, ale materiał ten usystematyzowała według dobrze dobranej klucza.

Należy podkreślić, że w całej pracy, Pani Mikołajczak wykazała się szeroką wiedzą teologiczną, znajomością nauczania Kościoła Powszechnego i Kościoła w Polsce oraz wyczerpującą znajomością głównego problemu swojej rozprawy. Poprawne myślenie pastoralne, zdolność syntetycznego przedstawiania problemów i krytyczna ocena dokonana przez Autorkę tej dysertacji, sprawiają, że należy ją zaliczyć do wartościowych pozycji pastoralnych.

3. Niedociągnięcia i problemy dyskusyjne

Rozprawa doktorska Pani mgr lic. Sylwii Mikołajczak, przygotowana na Uniwersytecie Warmińsko – Mazurskim w Olsztynie, w katedrze Nauk o Rodzinie, jest dziełem wartościowym i zostaje pozytywnie oceniona. Jednak jako dzieło ludzkie, domaga się usunięcia pewnych niedociągnięć oraz przedyskutowania innych. I tak:

- we Wstępie nie pisze się o tym, co zostało wykonane, lecz o podjętych zamiarach,
- jak już wcześniej wspomniałam, różną ilość metod badawczych podaje wstęp pracy oraz rozdział II,
- Autorka pisze, że „ostatnią z zastosowanych metod pracy, jest metoda analizy dokumentów (s. 95), nie jest to metodologicznie poprawne, ponieważ każda analiza domaga się syntezy,
- zabrakło w ankiecie pytań o trzy bardzo ważne przejawy uczestnictwa we Mszy św., a mianowicie: o składaniu dziękczynienia w czasie Mszy świętej, o ofiarowaniu jako daru Chrystusa oraz samego siebie,
- zabrakło w ankiecie pytań o śpiew całego zgromadzenia podczas Mszy św., co preferuje odnowiona liturgia po Soborze Watykańskim II,
- częste błędy w zapisie: „a” – w miejsce „ą” (np. s. 96); „Kateferia” (s. 118) – a ma być: kategoria.

4. Wniosek końcowy

Dokładna analiza recenzowanej dysertacji, upoważnia do stwierdzenia, że rozprawa ta powstała dzięki sumiennej pracy jej Autorki i spełnia wszystkie wymogi, jakie stawia się pracom doktorskim. Dysertacja ta wychodzi naprzeciw bardzo poważnemu i ciągle aktualnemu problemowi, jakim jest właściwe uczestnictwo wiernych we Mszy świętej.

Doktorantka rozpatrując główny problem swojej pracy, wykazała się w dostatecznym stopniu umiejętnością naukowego podejścia do zasadniczych zagadnień z dziedziny teologii, a także rzetelnością w ich rozwiązywaniu, przy wykorzystaniu właściwych źródeł oraz stosując odpowiednie metody badawcze. Dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr lic. Sylwii Mikołajczak, do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Lublin, 31.12.2018 r.

Helena Stotwińska